

pter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens injuste. Sic Jac. 1, v. 27, opera religionis vocantur religio.

APUD DEUM, Deo teste, iudice, et approbatore. Refertur ad omnia tria precedentia, quod Jesus exterius profecerit, prout etate, ita sapientiae et gratiae actionibus perfectioribus, non fictis et simulatis, sed Deo ipso iudice, verè et sincerè, ita ut ex præclaris gestis cum etate crescentibus, acceverint ei apud Deum ampliora merita et consequentia præmia.

ET HOMINES, etiam hominum iudicio, ita ut et hominum favorem ac laudem sibi conciliaret. *Primum apud Deum, postea apud homines*, inquit Theophylactus; *primum enim oportet Deo placere, et deinde hominibus*. Est autem apud homines, quod non est apud Deum, qualis est virtus ficta; est apud Deum, quod non est aut saltem non recipitur apud homines: Jesus utrumque consecutus est, ut vita et conversatio ipsius, et Deo et hominibus grata esset ac laudata, et omnium esset de eo opinio recta, præ-

gratiam animi, quæ semper plenus erat, nube quasi corporis et ætatis infirmitate tectam, ut explicat Cyrilus, lib. 10 Thesauri, c. 7. Si enim virilem sapientiam et gratiam edidisset ante etatem, visus fuisset monstrum aut prodigium, ut Theophyl. supra, in vers. 40. His itaque paucis verbis complexus est Lucas totam

CAPUT III.

1. Anno autem quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarchâ autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus Iturææ et Trachonitidis regionis, et Lysaniâ Abilînæ tetrarchâ,

2. Sub principibus sacerdotum Annæ et Caipâ, factum est verbum Domini super Joannem, Zachariæ filium, in deserto.

3. Et venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum penitentiae in remissionem peccatorum,

4. Sicut scriptum est in libro sermonum Isaïæ propheta: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus:

5. Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt prava in directa, et aspera in vias planas:

6. Et videbit omnis caro salutare Dei.

7. Dicebat ergo ad turbas quæ exibat ut baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugerè à venturâ irâ?

8. Facite ergo fructus dignos penitentiae, et ne cœperitis dicere: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham.

9. Jam enim securis ad radicem arborum posita est: omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.

10. Et interrogabat eum turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus?

11. Respondens autem dicebat illis: Qui habet

sertim quamdiu privatam vitam ageret, priusquam in publicum prodeunti invidia assularet. Loquitur enim hic evangelista de privatâ Jesu vitâ, in domo parentum; nam hoc solum narrat de Jesu ab anno ætatis duodecimo usque ad tricesimum, quod quemadmodum proficiebat corporis staturâ, viribus, et ætatis accessu; ita uberius semper in eo se promerit celestis sapientia reliquæque divite, quibus et Deo et hominibus esset commehatissimus. Dixerat quidem quid simile supra v. 40; sed quia anno ætatis duodecimo usus rationis perfici suo modo consuevit, voluit hic clarius repetere. Si ergo quaras ex evangelistâ, quid egerit Jesus totis triginta annis antequam baptismum (cujus historiam proximo capite narrat) susciperet, hoc solum respondet, quod parentibus convixerit, subditus illis, et profecerit, ut etate, ita omni genere exteriorum actionum virtutis, quibus et Dei et hominum gratiam sibi conciliâret. Hoc ut sciamus sufficere judicat: cum nec prædicationi operam dederit Jesus, nec miracula eo tempore ediderit.

Christi vitam, ab anno duodecimo usque ad baptismum, quod videlicet parentibus obdiderit, quod in omnibus sapientia et virtutis operibus juxta incrementa ætatis profecerit, velut radios suæ divinitatis magis magisque semper denudando.

CHAPITRE III.

1. Or, l'an quinzième de l'empire de Tibère César, Ponce Pilate étant gouverneur de la Judée, Hérode tétrarque de la Galilée, Philippe son frère de l'Iturée et du pays de Trachonite, et Lysaniâ d'Abilène,

2. Anne et Caïphe étant grands-prêtres, le Seigneur fit entendre sa parole à Jean, fils de Zacharie, dans le désert.

3. Et il vint dans tout le pays qui est aux environs du Jourdain, prêchant un baptême de pénitence, pour la remission des péchés,

4. Ainsi qu'il est écrit au livre des paroles du prophète Isaïe: Voix de celui qui crie dans le désert: Préparez la voie du Seigneur; rendez droits ses sentiers.

5. Toute vallée sera remplie, et toute montagne et toute colline seront abaissées; les chemins tortus deviendront droits, et les raboteux unis;

6. Et toute chair verra le Sauveur envoyé de Dieu.

7. Il disait donc à la multitude qui venait pour être baptisée par lui: Race de vipères, qui vous avertis de fuir la colère à venir?

8. Faites donc de dignes fruits de pénitence; et n'allez pas dire: Nous avons Abraham pour père; car je vous déclare que Dieu peut faire naître de ces pierres mêmes des enfans à Abraham.

9. La cognée est déjà à la racine des arbres: tout arbre donc qui ne produit point de bons fruits, sera coupé et jeté au feu.

10. Et il interrogeait l'interrogé, disant: Que devons-nous donc faire?

11. Et il leur répondit: Que celui qui a deux ha-

duas tunicas, det non habenti, et qui habet escas, similiter faciat.

12. Venerunt autem et publicani ut baptizarentur, et dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus?

13. At ille dixit ad eos: Nihil amplius, quam quod constitutum est vobis, faciat.

14. Interrogabat autem eum et milites, dicentes: Quid faciemus et nos? Et ait illis: Neminem concutiatis, neque calumniam faciat, et contenti estote stipendiis vestris.

15. Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne fortè ipse esset Christus:

16. Respondit Joannes, dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos: veniet autem fortior me, cuius non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.

17. Cujus ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili.

18. Multa quidem et alia exhortans, evangelizabat populo.

19. Herodes autem tetrarcha, cum corriperebat ab illo de Herodiade uxore fratris sui, et de omnibus malis quæ fecit Herodes,

20. Adjecit et hoc super omnia, et inclusit Joannem in carcere.

21. Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato, et orante, apertum est cælum:

22. Et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum; et vox de cælo facta est: Tu es filius meus dilectus, in te complacui mihi.

23. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathath,

24. Qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Janne, qui fuit Joseph,

25. Qui fuit Mathathias, qui fuit Amos, qui fuit Nahum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge,

26. Qui fuit Mahath, qui fuit Mathathias, qui fuit Semei, qui fuit Joseph, qui fuit Juda,

27. Qui fuit Joanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri,

28. Qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Elmadan, qui fuit Her,

29. Qui fuit Jesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Jorim, qui fuit Mathath, qui fuit Levi,

30. Qui fuit Simeon, qui fuit Juda, qui fuit Joseph, qui fuit Jona, qui fuit Eliakim,

31. Qui fuit Melea, qui fuit Menna, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit David,

32. Qui fuit Jesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson,

33. Qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esron, qui fuit Phares, qui fuit Judæ,

34. Qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abraham; qui fuit Thare, qui fuit Nachor.

bits en donne un à celui qui n'en a point; et que celui qui a de quoi manger, en fasse de même.

12. Or les publicains vinrent aussi à lui pour être baptisés, et ils lui dirent: Maître, que faut-il que nous fassions?

13. Il leur dit: N'exigez rien au-delà de ce qui vous a été ordonné.

14. Les soldats aussi lui demandait: Et nous, que devons-nous faire? Il leur répondit: N'usez point de violence ni de fraude envers personne, et contentez-vous de votre paye.

15. Cependant le peuple s'imaginait, et chacun ayant dans l'esprit que Jean pourrait bien être le Christ,

16. Jean dit devant tout le monde: Pour moi, je vous baptise dans l'eau; mais il en vient un autre qui est plus puissant que moi, et à qui je ne suis pas digne de dénouer les cordons des souliers. C'est celui-là qui vous baptisera dans le Saint-Esprit et dans le feu.

17. Il a le van à la main, et il nettoiera son aire; il amassera le blé dans son grenier, et il brûlera la paille dans un feu qui ne s'éteindra jamais.

18. Il disait encore beaucoup d'autres choses au peuple, dans les exhortations qu'il leur faisait.

19. Or Hérode le tétrarque ayant été repris par lui au sujet d'Herodiade, femme de son frère, et de tous les autres maux qu'il faisait,

20. Hérode ajouta encore à tous ses crimes, celui de faire mettre Jean en prison.

21. Or, pendant que tout le peuple recevait le baptême, Jésus fut aussi baptisé: et comme il pria, le ciel s'ouvrit;

22. Et le Saint-Esprit descendit sur lui sous une forme corporelle, semblable à une colombe; et on entendit cette voix du ciel: Vous êtes mon Fils bien-aimé; c'est en vous que j'ai mis toute mon affection.

23. Jésus avait alors environ trente ans commencés, étant (on le croyait, fils de Joseph) fils d'Héli, fils de Mathath,

24. Fils de Lévi, fils de Melchi, fils de Janné, fils de Joseph,

25. Fils de Mathathias, fils d'Amos, fils de Nahum, fils d'Hesli, fils de Naggé,

26. Fils de Mahath, fils de Mathathias, fils de Séméï, fils de Joseph, fils de Judas,

27. Fils de Joanna, fils de Résa, fils de Zorobabel, fils de Salathiel, fils de Néri,

28. Fils de Melchi, fils d'Addi, fils de Cosan, fils d'Elmadan, fils d'Her,

29. Fils de Jésus, fils d'Eliezer, fils de Jorim, fils de Mathath, fils de Lévi,

30. Fils de Simeon, fils de Juda, fils de Joseph, fils de Jona, fils d'Eliakim,

31. Fils de Mélea, fils de Menna, fils de Mathatha, fils de Nathan, fils de David,

32. Fils de Jessé, fils d'Obed, fils de Booz, fils de Salomon, fils de Naasson,

33. Fils d'Aminadab, fils d'Aram, fils d'Esron, fils de Pharés, fils de Juda,

34. Fils de Jacob, fils d'Isaac, fils d'Abraham, fils de Tharé, fils de Nachor

35. Qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale,
 56. Qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech,
 37. Qui fuit Mathusale, qui fuit Henoch, qui fuit Jared, qui fuit Malalcel, qui fuit Cainan,
 58. Qui fuit Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

COMMENTARIA.

VERB. 1. — ANNO, quem vocat *placabilem et acceptabilem* Isaías, cap. 61, v. 2. Ab infantia Jesu Salvatoris et Joannis præcursoris ipsius, progressus Lucas ad munus et prædicationem utriusque, quod in virili ætate aggressi sunt, exactè describit tempus, ad historiam eam certitudinem, tum claritatem.

QUINTO DECIMO. Imperavit in universum annis viginti duobus et dimidio. Notat Romani Cæsaris annum, quòd illa ratio, omnibus apud omnes gentes chroniconum observatoribus, communis certaque futura erat.

IMPERII, id est, summi imperii.

TIBERII, Neronis, privigni generi et successoris Octaviani Augusti, à quo fuerat adoptatus in filium et imperii heredem.

CÆSARIS, monarchæ mundi, cui et Judæa suberata eo tempore; vide supra.

PROCURANTE, præsidem agente. Non fuit evangelista sollicitus, ut voce distingueret imperium Tiberii à Pilati præfecturâ. *Procurante*, dixit interpres, quia Cæsaris jussu ac nomine administrabat.

PONTIO PILATO. Tiberius, anno imperii sui duodecimo, revocato Valerio Grato, misit Pontium Pilatum, ut Judææ præsidem ageret, Joseph. lib. 18 Antiq., cap. 5. Fuit autem *Pilatus* nomen ejus. *Pontius* verò prænomen, Romanorum more, quali *Marcus Antonius*, *Publius Scipio*, et plerique alii nominabantur.

JUDÆAM, eam Chananææ partem quæ fuerat olim tribuum Judæ et Benjamin; strictè enim accipitur, ita ut distinguitur contra Galileam, Peræam, etc. Judæa enim in Evangeliiis, non pro universâ duode-

Relictis igitur pueritiæ et adolescentiæ gestis tam Joannis quàm Christi, ad virilem ætatem utriusque transit, expressis omnibus temporis, loci, ac personarum circumstantiis, ad majorem historie claritatem ac certitudinem ad fidem.

VERB. 1. — ANNO QUINTO DECIMO IMPERII TIBERII CÆSARIS; qui successit Augusto, adoptatus ab eo in filium et imperii heredem, ex quo Lucæ loco manifestè error arguitur Tertull. qui, l. contra Judæos, c. 8, docet Christum anno isto decimo quinto Tiberii esse passum, cum triennio citius post contigerit. PROCURANTE PONTIO PILATO JUDÆAM, strictè dictam, ut à Galiliæ cæterisque vicinis regionibus distinguitur. Hæc post mortem Herodis Magni erat Archælo filio ejus tetrarchæ nomine attributa; quo in exilium pulso, præfectura ejus in provinciam redacta est, et adjecta Syriæ, cui tamen proprius procurator seu præses datus est. *Pontius* autem prænomen est, *Pilatus* nomen ejus, quemadmodum dicitur *Caius Antonius*; missus fuit hic à Tiberio Cæsare, anno

55. Fils de Sarug, fils de Ragau, fils de Phaleg, fils d'Heber, fils de Sale,

56. Fils de Cainan, fils d'Arphaxad, fils de Sem, fils de Noé, fils de Lamech,

57. Fils de Mathusale, fils d'Hénoch, fils de Jared, fils de Malalcel, fils de Cainan,

58. Fils d'Hénois, fils de Seth, fils d'Adam, fils de Dieu.

cim Israelitarum tribuum terrâ, sed pro tribus Judæ sorte, sub quâ sors tribus Benjamin comprehenditur, ferè accipitur (ut Matth. 2, 22; 5, 1 et 5; Joannis 7, v. 1, item 11, v. 7, et alibi) distinguiturquæ à Samariâ, Peræâ, Trachonitide, et utraq; Galiliæ. Quin etiam Hebraicè ac Syriacè, Judæa, יְהוּדָא *Jehuda*, Herodes Magnus testamento reliquerat filio suo Archælo regnum, sub Cæsaris beneplacito; Archælo post patris mortem ad Augustum Cæsarem profectum ut testamenti confirmationem obtineret, Cæsaris, dimidiâ parte ditiosis quæ patris fuerat et concessa, ethnarcam constituit, id est, gentis principem, regnum quoque pollicitus, quamprimum ille se tali honore dignum redderet. Legatur Josephus lib. 17 Antiq., cap. 10, 11, 45. At post annos novem, accusantibus Judæorum legatis, tyrannidis damnatus, ab eodem Augusto Viennam Gallie civitatem in exilium missus est, et ad gubernandam ditiosam partem in provinciam jam redactam, Coponius quidam, eques Romanus, est amandatus, cui Romam reverso successit M. Ambivius, huic Annus Rufus, quo præside Augustus mortuus est. Tiberius successor, in locum Annii Rufi mox surrogavit Valerium Gratum; cui, cum annis undecim eum Judææ magistratum gessisset, suffecit Pontium Pilatum, qui eodem in functione permansit annis decem, et quarto anno vidit prædicantes Joannem et Jesum. Hæc intelliguntur ex Josephi Antiquitatibus, lib. 18, cap. 1, 5, et Eusebii Historiæ ecclesiasticæ, lib. 1, cap. 11.

TETRARCHIA. A morte Herodis Ascalonitæ, imperator Romanus, Augustus, divisit Judææ regnum (hoc enim pro more passim Romani habebant, regna findere, illorumque vires distrahere, non facit rebellat) duodecimo imperii ejus, in Judæam, revocato Valerio Grato. Præfuit Judææ annos decem, in ipsoque anno mortis Tiberii, qui viginti duos annos imperavit, Roman à Vitellio Syriæ præside remissus est, ut criminibus objectis responderet, teste Josepho 18 Antiquit., c. 5 et 3. Ex quo colligitur, Joannem et Christum anno Pilati tertio prædicari cepisse. Dicitur autem procurasse Judæam, non solum quia Cæsaris jussu ac nomine administrabat, sed etiam, quia subjecerat præsidii Syriæ, cui Judæa erat attributa. Unde quævis Græcum subinde vertatur *præsidere*, ut sup. 2, v. 2, magis tamen propriè procurator quàm præses erat. TETRARCHIA AUTEM GALILÆE HERODE Antipæ, Herodis Magni seu Ascalonitæ filio. Nam Aug. Cæsaris, juxta testamentum Herodis, assignaverat dimidium regni ejus, scilicet Judæam, Idumæam et Samariam, Archælo; reliquam dimidium partem est inter duos Herodis filios, ita ut quisque haberet quartam partem; Herodes scilicet Antipæ Galileam et Peræam, Philippus verò Ituræam et Trachonidem, quæ hic

rent imperio) in Herodis filios, juxta patris testamentum, Archælo attribuens dimidiam paternæ ditiosis partem sub ethnarchæ nomine, alterum dimidium partem in Herodem, ejus hic est mentio, et Philippum, sub *tetrarchæ*, Josepho teste, lib. 17 Antiquit., cap. 10, et 13. Porrò *tetrarchæ* nomen à Romanis inventum, à Græcis autem petitum, à quartâ quidem regni parte dicitur (ut hic Herodes quartâ paterni regni parte fruebatur); usurpatur tamen pro omni eo quo parte aliquâ regni, Romani populi auctoritate dissecti, possit: unde tetrarchia vocatur hujusmodi principatus: quo nomine et Syrus ipse utitur. Quinimò, etsi minus aliquid sit tetrarcha quàm rex, tamen et tetrarchæ ipsi reges vocantur, ut tetrarchiæ regna, apud Plinium aliosque auctores. Certè, si non titulo, potestate ac dominatu reges erant: nihil enim illis minus licebat in tetrarchiis quàm regibus in regna.

HERODE Antipæ, altero filio Herodis magni; hic enim testamento patris et Cæsaris dono fuit tetrarcha Galilææ et Perææ.

PHILIPPO, tertio filio magni Herodis.

FRATRE EJUS, non tamen germano: Herodes enim matre Samaritide, Philippus Jerosolymitanâ natus est; Josephus Antiq. lib. 17, cap. 1.

ITURÆÆ. Ituræa regio est à Jethur filio Ismaelis accepto nomine, Gen. 25, v. 15, 16, et 1 Paral. 5, v. 19; montosa ac memorosa, juxta radices montis Libani in longum porrecta occidentem versus ad montes usque Sydoniorum et Tyriorum, initio sumpto à finibus Pæneidis sive Cæsariæ, quæ et ipsa hujus Philippi fuit. Ituræam Judææ regio olim adjecerat rex Aristobulus. Joseph. lib. 15 Antiq., cap. 19.

TRACHONITIS. Ituræa citra, Trachonitis sita fuit ultra Jordanem, quæ incipiens à monte Libano usque ad Tiberiadi proximum lacum panditur, Joseph., l. 5 de Bello, cap. 2. Appellata est autem Trachonitis quòd saxosa et aspera sit: τρυχωνίς enim Græcis locum saxosum significat. Hanc, cum vicinis, Auranitide, Pæneade, et Ituræa ab occasu, et Batanæ ab ortu, Cæsar Augustus Herodis regno adjecerat, postquam Cæsariam Palestinæ ille in Cæsaris honorem ædificasset, teste Josepho, lib. 15 Antiq., cap. 15. Quare Philippo Herodis filio, hæreditatis loco assignata est ea portio quæ auctum fuerat patris regnum; non solum enim Trachonitidis et Iturææ tetrarcha fuit, sed et Batanæ et Auranitidis et Pæneadis, quam ipse à se excullam appellavit Cæsariam Philominatam, undè cum Batanæ, Auranitide, et parte domus Zenodori, ut vocabatur, teste Josepho 17 Antiquit., c. 45. Ethinc patet quòd isti duo filii vocantur hic Tetrarchæ à quartâ regni parte; quanquam latius postea hoc nomen usurpârî à Romanis cœperit pro præfecturâ infra regiam. Romani regna armis parta in tetrarchias diviserunt. Herodes, cum esset tetrarcha, Romam postea profectus est, ut regnum ambiret, teste Josepho, l. 18 Antiq., c. 9. Unde Plinius, l. 5, c. 18, ponit intra et circa Decapoliim sex tetrarchias, et c. 25, multo plures in Cæsariâ.

PHILIPPO AUTEM FRATRE EJUS, ex aliâ tamen matre

lippi, urbem antiquitibus, ante ingressum Israelitarum in terram promissam, vocatam *Lesem* seu *Lais*, deinde post ingressum, ubi à tribu Dan occupata esset, à nomine patris ejus tribus nominatam *Dan* (Jos. 19, v. 47; Jud. 18, v. 29); rursus ubi rerum apud Syros potius sunt Græci, quibus notior erat Pan quàm Dan, appellatam *Pæneas*, ædificiis instruxit, et in honorem regnantis Tiberii Cæsaris nominavit *Cæsariam* (Josephus, lib. 18 Ant. Jud., c. 5); imitatus Herodem Ascalonitam patrem suum, qui urbem, quam condiderat loco priùs dicto Turris Stratonis, in Cæsaris Augusti gratiam vocaverat Cæsariam, Josephus, lib. 15 Ant. Jud., cap. 15. Distinctionis porrò causâ, illa dicitur *Cæsaria Philippi*, tanquam dicas, Cæsaria à Philippo condita, cum altera ut nobilior simpliciter Cæsariæ nomine celebretur, tum in Actis apostolorum, tum in Antiquitatibus et Bello Judaicis. Sita fuit Cæsaria Philippi ad radices montis Libani, in valle seu planitie eâ quæ Rehobæa dicitur, ubi præcipuus Jordanis fons est à quo fluminis isti impositum esse nomen tradunt doctores Hebræi, urbs Phœnicia, olim ditiosis Sidoniorum priusquam à Danitis capta esset, Jud. 18, v. 7, 28, quam Philippus suæ tetrarchiæ metropolim constituit. Quæ quia à tergo, id est, versus septentrionem, habet montem Libanum, quo constat finitam fuisse Chananaeam, idè sepè pro termino terræ sanctæ æquilonari ponitur, quemadmodum Bersabæe pro Australi. Unde gentes illud loquendi in veteri Scripturâ, quoties universa Israelitarum terra designatur: *A Dan usque Bersabæe*, q. d., quàm longa est terra Israel, l. Reg. 5, v. 20, etc. Quia autem terminus sue extrema Israelitarum civitas fuit, versimile fit Israelitas et Chananaeos seu Phœnicos mixtos illic habitasse, ut in finibus solent finitimi pacis tempore. In hinc civitati vicina loca eduxit discipulos suos Jesus, et quidem ex Herodis tetrarchiâ in tetrarchiam Philippi, tum ut quàm latissimè, intra fines tamen à Patre constitutos, regnum Dei propagaret, tum ut seorsum et tutius de summis mysteriis, quæ nondum promulgari oportebat, cum discipulis ageret. Vid. Josephi testimonium, lib. 17 Antiq., cap. 10, 15.

LYSANIA. Non hic Herodis filius fuit, sed nescio quis alius ex genere dynastarum Chalcidicis, ejus meminit Josephus, lib. 15 Antiq., cap. 15, ubi ait: *Lysania ditiosam à Zenodoro conductam fuisse.*

ABILINÆ regionis, sic dicta ab Abilâ civitate, sita inter Libanum et Antilibanum, Ptolomæo dicta *Lycaniam*; de qua Josephus, lib. 18 Antiq., cap. 8, loquitur de Caio, successore Tiberii, honorante Agricopoli, cum Herodes esset ex Samaritide, ut Joseph. 17 Antiquit., c. 1; nam Herodes Magnus eodem tempore nempe habebat uxores. TETRARCHIA ITURÆÆ, quæ initium sumens à Jordane fluvio juxta Libanum versus occidentem pertendit usque ad montes Tyri ac Sidonis, ET TRACHONITIS REGIUS, sic dicitur Græcè, quia aspera et saxosa est. Hæc situm in fontibus Jordanis et monte Libano versus orientem tendit, ex opposito Iturææ, in qua dimittit tribus Manasse olim ultra Jordanem collocata fuit. ET LYSANIA ABILINÆ TETRARCHIA. Quis ille *Lysania* fuerit non constat, nisi quòd non fuerit Herodis filius, ut

pam: *Tetrarchia*, inquit, quae fuerat Philippi, regem constituit, adiectæ *Lysania* quoque *tetrarchia*; et lib. 19, cap. 4, de Claudio Caio successore: *Atilam*, ait, et finitum ejus dittonem in *Libano*, quae *Lysania* fuerat (Agrippa), admixit de suo. Notat itaque Evangelista nomina eorum per quos in illa Syria provincia illo tempore publice res gerebantur, ut quos praeconi ejus quod mox exponitur oportet minimè mscios fuisse. In tantâ autem Judaici regni scissurâ, quanta hic describitur, dominantibus ubique alienigenis, opportunus erat Christi nativi regis adventus.

VERS. 2. — SUB PRINCIPIBUS SACERDOTUM, sub pontificibus, ANNA ET CAIPHA. Anna filio Sethi, et Josepho cognominato *Caipha*. A primâ Dei institutione hoc semper habuit Judaeorum consuetudo, ut unus ipsis esset summus pontifex; et quantum, ubi sub potestatem externorum regum sunt redacti Judaei, viventibus pontificibus alii aliis frequenter sunt subrogati, quod contra Dei institutionem erat (lege Josephum, lib. 15 Antiq., cap. 5): nunquam tamen pontifices bini simul rem sacram administrarunt: id quod, cum ex aliis, tum ex Josepho est manifestum; ex quo etiam illud discimus, unum solum Josephum Caipham, hoc anno et pluribus subsequenibus, pontificatu functum, dono Valeri Grati Judææ praesidis, lib. 18 Antiq., cap. 5. Pilatus enim pontificem, quem invenit, non mutavit. Quid ergo evangelista cum Caipha etiam Annam nominat, non ita intelligendum est, quasi Annas et Caiphas simul pontificatum gesserint; sed facit illud primum, quod Annas, pontifex aliquando cum fuisset, pontificis retinuerit nomen, quemadmodum apud nos episcopi reservat nomen qui episcopatum dimiserit: lege Josephi vigesimum de Antiquitatibus et quartum de bello, et videbis passim ab eo vocari pontifices eos qui pontifices, non quidem jam erant, sed aliquando fuerant, et nominatim Annam sive Annanum; ut certè ea dignitas, ex primâ origine, debuerat ei qui semel electus esset, mansisset perpetua usque ad mortem. Deinde quod Caiphas Annæ deferret plurimum, quippe socio (Joan. 18, v. 15) et

aliqui perperam putaverunt. Mentionem *Lysaniae* cuiusdam facti Josephus 15 Antiquit., c. 15, et *tetrarchiam* nominat 19 Antiquit., c. 4, quem filium fuisse istius prioris non est incredibile. Regio autem *Ablila* ab *Ablila* civitate dicta est, apud montem *Libanum* sita.

VERS. 2. — SUB PRINCIPIBUS SACERDOTUM ANNA ET CAIPHA. Annas iste vocatur passim *Ananias* à Josepho, qui in eo mirificè laudat eloquentiam, virtutem, consilium, gratiam, auctoritatatemque apud populum, denique felicitatem prae omnibus Pontificibus, maximum, eò quod ad satietatem functus pontificatu quinquaginta annis fuisse habuerit. Constitutus fuerat ipse pontifex à Quirino Syriae praeside statim post mortem *Archelai*, sed amotus à Valerio Grato, Judææ praeside, successorem habuit post aliquot pontifices interpositos Josephum Caipham generum suum, paulo ante adventum Pilati in Judæam, qui Caiphas toto tempore Pilati videtur pontifex mansisse. Videndus Josephus, lib. 18 Antiquit., c. 5, et lib. 20, c. ult. Difficultas igitur est, quomodo vocentur hic simul duo pontifices seu principes sacerdotum. Nonnulli hoc factum probabiliter volunt, non quod essent si-

in honore precessori; ac proinde, absque illius consilio nihil gerens, videretur non tam solus quam unum cum Annâ praeside. Demum quod Annas, cum pluribus ipse annis pontificatum gessisset, paulo post filium suum Eleazarum, nunc etiam generum Caipham, successores sortitus, cum ob hæc, tum ob virtutem, consilium et eloquentiam, quæ in eo Josephus mirè laudat, lib. 4 de Bello, cap. ultimo, maximo in pretio apud Judæos fuerit, ita ut pluris etiam fieret quam ipse pontifex; quâ de causâ, et ante pontificem ipsum ab evangelistâ nominatur, cum hic, tum Act. 4, v. 6. Imò et quatuor alios filios suos ille postea summus pontifex vidit. Fuerat ipse primus, summus pontifex designatus à Quirino Syriae proconsole, Antiq. lib. 18, c. 5; postea amotus à Valerio Grato Judææ praeside, successorem habuit, intercedente *Ismaele Fabi filio*, Eleazarum filium suum, Antiq. ibidem; deinde, alio quodam intercedente, Caipham generum suum (Antiq. ibidem) annis sedentem pluribus, saltem quantum Pilatus praefuit. Caiphae Annæ genero, successit tandem *Jonathas Annæ filius*, et mox *Theophilus altus ejusdem filius*; paulo post, intermedio *Simone Boethi filio*, *Matthias*, quartus filius; denique aliis quique mediis, Annas patri homonymus, interfecto *Jacobi fratris Domini*, de quo sic Josephi Antiquitates lib. 20, cap. 8: Rex (Agrippa) Josepho (Cabo) jussu vitam privatam agere, sacerdotium ejus dedit Anani filio, et ipsi vocato Anano, eodem quo pater nomine. Seniore istum Ananum aiunt fuisse omnium felicissimum, ut qui filios habuerit quique, omnes post obitus summo Dei pontificio, cum prius ipse ad satietatem hæc dignitate esset perfunctus: quod ad eam ætatem nulli ante summorum pontificum contigerat. Hæc Josephus. Hinc igitur luce meridianâ clarior fit, cur Caiphae pontifici adjungatur Annas tanquam alter pontifex, adeoque praeponatur.

FACTUM EST VERBUM DOMINI, locutus est Dominus. Phrasis prophetis familiaris, quâ significant se missos à Deo; quam imitatus evangelista, docet, non sponte suâ prosilisse Joannem, sed jussu missumque à

multo duo pontifices, quod nunquam in Josepho factum legitur, in quantumque perturbatione reipublice, sed quod Annas nomen pontificis retinuerit, quod semel habuerat, et quod maxima esset auctoritas; sicut episcopi vocantur etiam, qui episcopatum dimiserunt. Unde Josephus, 20 Antiquit. et lib. 4 de Bello Jud., passim pontifices vocat eos qui semel illa dignitate functi fuerant. Alii hoc factum volunt, quod cum essent omnia venalia apud Romanos ita ut pontifices contra antiquam Dei institutionem creberentur mutarentur, duo isti alternis annis fungerentur pontificatu; faveat Scriptura, Joan. 11, v. 49, ubi Caiphas vocatur pontifex anni illius.

FACTUM EST VERBUM DOMINI SUPER JOANNEM, etc., id est, facta est inspiratio, locutio, et iussu Domini coelitus ad Joannem. Phrasis est Scripturae usitata, quâ significatur aliquis propheta non ex se prosilisse, sed divinitus vocari seu mitti ad prophetandum vel praedicandum. Ex quo rectè colligitur, nullos esse veros doctores, nisi qui speciali vocatione Dei, sive ordinariâ sive extraordinariâ, ad hoc munus vocentur, sicut victus veritate fatetur hic in Harmoniâ sui Ev. Evangel. Calvinus, seipsum et omnes sectarios jugulans.

Deo. Locutus est autem Dominus, non tam externa voce, quam interna inspiratione, verisimile est. Locutus vero est ea quæ ab eo agi, doceri, nuntiari, ac monstrari vellet, ea nimirum quæ sequuntur, et alia eodem pertinentia ab aliis evangelistis narrata.

SUPER, pro ad, ex phrasi Hebraicâ, quâ significatur verbum Domini coelitus delapsum Joannis menti insedissee, quemadmodum imber graminibus.

JOANNEM, jam agentem annum ætatis tricesimum primum.

IN DESERTO, in sylvestribus montosisque deserti, procul à contagioso hominum pollutorum consortio, agentem coelestem potius quam terrestrem vitam, ac proinde apprime idoneum quicum loqueretur et negotium reparandæ salutis humani generis tractaret Deus.

VERS. 3. — ET VENIT. Juxta quod verbum Domini venit, seu prodiit ex locis illis desertis in quibus hæc nōs laterat, supra cap. 1, v. 80; describit evangelista, quomodo, Joannis prædicatione ac baptismo, Salva hominibus declaratus fuerit.

IN OMNEM, in totam, REGIONEM JORDANIS, seu circa Jordanem, circumcirca adjacentem, seu circumvicinam Jordani fluvio, quâ parte ille deserto ac Jerichuntum vicinus est. Fluvius enim capitalis Jordanis quæ Judæam disternit, brachium suum ad Jerichuntum usque extendens, indeque circumlatim reducens in propriam alveum, circumcingit bonam Judææ regionem; ita ut non opus sit intelligere Joannem ultra Jordanem extitum, extra Judæam, Peræam quoque obitus (quantum ultra Jordanem, nempe in extimis Judææ finibus, etiam baptizasse, negari haud possit, postquam Bethaniam seu Bethabaram, ubi erat Joannes baptizans, Joannes evangelista trans Jordanem ponit, Joan. 1, v. 28). Regionem enim Jordanis seu circa Jordanem Lucas vocat eam quam Marcus, cap. 4, v. 4, desertum; Matthæus, cap. 5, v. 4, desertum Judææ; liber secundus Regum, campes tria deserti. Venit igitur Joannes in omnem regionem Jordanis, id est, obit se circumiit campos illos vastissimos prope Jerichuntum, quos Jordanis excurrens circumstruat. Non itaque hic accipit Lucas omnem regionem circa Jordanem, quemadmodum Matthæus cap. 5, v. 5, ubi dicit, omnem regionem circa Jordanem ad Joannem egressam; non enim Judæam, Peræam, et Galilæam peragravit Joannes, quemadmodum Jesus, sed contentus Joannes obire campes tria deserti Judææ, circumvicina Jordani, ubi parata erat aquæ copia, ad obendum sibi divinitus injunctum baptizandi officium; reliquit Judæam, Peræam, Galilæam, et cæteras regiones Jordani affines ad se egressi.

PRÆDICANS, simul et administrans.

PENITENTIE, hominibus inveniendæ et exercendæ, his qui peccata sibi per Christum remitti cuperent.

SICUT SCRIPTUM EST, juxta quod scriptum est præ-

VERS. 3. — ET VENIT IN OMNEM REGIONEM JORDANIS, id est, circa Jordanem sitam. Matthæus dicit eum in deserto Judææ prædicasse, quod procul, à Jordani

dictum invenitur. Marcus præponit prophetiam rei; Lucas rem prophetiæ, aut potius interponit Lucas rem mediam inter prophetias seu oracula duo, unum præpens Joanni, alterum vetus *Isaie* editum, quæ res omni ex parte divina esse cognoscatur.

SERMONUM, verborum, vaticiniorum, prophetiarum, in libro continente prophetias, quas postquam populo *Isaie* nuntiasset ore, scripto posteris prodidit.

PROPHETE, dicentis addunt Græca et Syra.

PRÆDICANS; et prædicabat: baptismi et prædicatione viam Christo Domino præparabat, et legitima penitentia ab omnibus præparandam clamabat.

BAPTISMUM PENITENTIE, baptismum cum penitentia conjunctum et penitentiae testimonium ac professionem; adhortatus enim est omnes ad penitentiam (*penitentiam agite*, fuit pars una prædicationis ipsius, Matth. 5, v. 2), et ad testandam profectandamque penitentiam suscepto à se baptismo. Hoc est ratio, cur *baptismus penitentiae* vocetur, etiam Act. 19, v. 4. Vox Græca dicta est à post considerando sive sapiendo (*post*, *post* considerare, sapere est), ubi quis lapsus, re peractâ, tum denique animadvertit doletque erratum suum, et sapere incipiens se corrigi; id quod Latine dicere respicere, quasi post factum sapere, tandem mutata sententiâ ad mentem redire. Quare Tertullianus, libri 2 adversus Marcionem cap. 24: In Græco, inquit, sono, penitentia nomen, ex animi demutatione compositum est. Cæterum ut penitentiae nomen Latine, ex ecclesiasticorum scriptorum usu, complectitur animi demutationem in melius, ubi propriè significat, post rem aliquam factam, sive bona illa sive mala sit, vellecte inesse, eoque sollicitum atque anxium esse: ita vox *penitentiae* Græcè, etiam ex auctororum sacræ Scripturæ usu, plus aliquid signat, quam animi in melius mutationem, quam agnoscere et dolere admissa peccata, atque eo esse animo ut vitare velis; nimirum etiam, id quod comitari solet, certumque esse respicientiæ ac melioris mentis indicium, sollicitum esse, qui piis officiis delectus, et quodammodo penset, atque in teipso ulciscaris delicta. Hoc abundè docere D. Paulus potest septimo capite posterioris Epistolæ ad Corinthios, versibus 9, 10 et 11, necnon infra 11, v. 21, ipse Christus. Quare qui Joannis præbent monitis, non solo animo detestabantur antea factam vitam et in melius convertere stantebant, sed et agnoscebant publicè damnabatur commissa atque in detestationem, ac novæ vitæ professionem, baptizari se, et doceri à quo peccatorum expectanda remissio sinebant. Syrus habet *taubou*, id quod idem est quod Hebraice *soubou*, convertimini, quo modo et Apostolus Petrus explicat *taubou*, Actorum 3, v. 16: *Convertimini et convertimini* (posterius enim prioris est explicatio), et Salva te erit, Luc. 17, v. 4. Converti autem quid secum afferat, docet propheta Joel, cap. 2, v. 12. Nunc er-

collocant; sed non negat eum ad regiones Jordani vicinas excurre, quod hic indicat Lucas, quantum circa Jordanem loca deserti fuisse notum sit.

go, dicit Dominus, convertimini ad me in toto corde vestro: et qui id fiat declarans addit, in jejuniis, et in fletu et in planctu. Tria enim desiderat vera sive *παύσις*, sive penitentia (id quod sacris ex Litteris clarissime constat): dolorem, novam vitam, et caram sive studium ulciscendi in seipso delicta, itaque placandi iratum Deum. Jam à penitentia et conversione coepit evangelica prædicatio, tam Christo quam Joanne prædicante, quia, quod Apostolus ait Rom. 5, v. 25: *Omnes peccaverunt, et egent gloriâ Dei.*

IN REMISSIONEM PECCATORUM, ad obtinendam remissionem peccatorum, ad quam disponeret penitentia, ipsam verò concessurum esset proximè instans regnum caelorum (quod erat altera pars prædicationis ipsius; cujus regni, inquam, caelorum, initium primumque fructus est remissio peccatorum), concessurum autem esset per baptismum, quem Christus Rex caelorum approprians daturus esset. Non enim prædicabat Joannes remissionem peccatorum obtinendam per baptismum suum, quem aqua sola nudaque constare ingenue profitebatur: nec solum baptismum suum, sed et baptismum Christi prædicabat, quæ suadebat ut etiam susciperent, ad Christum ubi mox adforet fide accurrentes (Act. 19, v. 4), tanquam perfectionem baptismi sui, ut qui non sola aqua, ut suus baptismus, sed et Spiritu sancto abundaturus esset (infra v. 8), à quo solo est remissio peccatorum, per Christum agnum Dei auferentem peccata mundi, Joan. 1, v. 29. Quare Apostolus Paulus baptizari jussit etiam baptismum Christi, eos qui à Joanne fuerant baptizati, Act. 19, v. 5.

VERS. 4. — VOX CLAMANTIS, scilicet erit vel audietur. Propheta docet, unde sciat, Deo esse satisfactum, iram ejus mitigatam, aliaque quæ apud eum præcedunt, quia, inquit, audio è deserto vocem viri clamantis instare adventum Emmanuelis, etc. Hebraicum *kol kore* in Matth. 3, 5, verbi potest, et *Vox clamantis*, et *Vox clamantis*; illud alii quidam; hoc Septuaginta atque evangelistæ secuti sunt, quanquam parva diversitas sit inter utrumque. *Vox clamantis* autem, sibi dicit, vel Dei, vel viri sive præconis. Juxta priorem sensum, Joannes vox Dei vocatur, ut Christus verbum Dei. *Bene*, inquit Ambrosius in Lucam, vox dicitur Joannes, verbi prænuntius. Nam, quod Epiphanius, hæresi 69, ait: *Vox est preparativa auditus hominum; primum enim inarticulatam vo-*

VERS. 4. — SICUT SCRIPTUM EST, ut significet initium Evangelii non fuisse fortuitum, vel humani consilii, sed sicut antea prophetis dictum fuerat, Deo sicut suam liberantem. VOX CLAMANTIS, scilicet Dei, auditur, IN DESERTO: ita scilicet, ut Joannes sit ipsa vox clamantis Dei. Nam ipse, Joan. v. 25, dicit: *Ego vox clamantis*, etc. Et ita communiter observant antiqui, Joannem esse vocem Dei. Verbi scilicet prænuntium, sicut ipse Christus est. Verbum Dei, ut Epiphanius, hæresi 69, et Ambrosius, in Lucam. Possent tamen intelligi vox clamantis, scilicet præconis, auditur, vel etiam, vox clamans, palam scilicet et liberrimè auditur. Affert hoc Isaias velut probationem ac signum, quod tempus consolationis Jerusalem jam advenisset, quia scilicet jam auditur vox præconis, qui regem consolatorem præcedit. PARATE VIAM

et eum sonantem reddere solent clamantes, è longinquo vocantes eos qui ab ipsis aliquid audire debent; et ubi illi vocem solam audierint, et mentem ad audiendum converterint, aures præparaverint, tunc is qui sonantem vocem emisit, de cætero distinguit sermonem quem dicere voluit. Sic etiam Joannes vox fuit, aures hominum præparans; non enim erat ipse verbum, sed post ipsum venit verbum, propter quod preparativa vox fuit. Hæc Epiphanius. Juxta posteriorem sensum, quem disertè sequitur Euthymius, Joannes ipse clamare dicitur, quo modo de illo loquitur Joannes evangelista, cum testimonia quedam ipsius de Christo adducturus esset, cap. 1, v. 15: *Joannes testimonium perhibet de ipso, et clamat dicens: Hic erat quem dixi, etc.* alludens, quod videtur, ad prophetiam. Porro quod clamare dicitur sive Joannes, sive per Joannem Deus, significatur Joannem ea quæ à Deo jussus erat omnia, publicè, clarè, liberè, sedulè fervidèque vocefatione quibusvis inculcasse; minime obscuram fuisse doctrinam ejus vel ambagibus implicatam; nec susurratam inter paucos homines. Hic enim spiritu et virtute Eliæ præditus, fortissimè impietatem insectatus est, et liberrimè constantissimèque Christi præconem egit, cujus certè intererat, non occulte, non remissè, aut dubitanter, sed palam, disertè, et asseveranter, de Christo ita testari, ut nemo esset qui se excusare posset quod clamantem non audisset.

IN DESERTO, id est præcedentibus conjungi et sequentibus possit. Præcedentibus perique omnes jungunt, ita ut significetur Joannis in deserto prædicatio, sive in deserto Judæe, sive in Judæa deserta, inculca, asperè et timoris Dei experte, quod per Judææ desertum figurabatur. Sequentibus jungunt Hebræi, in Matth.: *In deserto parate viam Domini*; ita ut vox, mox, in invio deserto parare viam; sicque respondet istud ei quod subsequitur: *Rectas facite in solitudine semitas Dei nostri*: nisi cum quibusdam intelligas sensum esse, quibusdam ex antecedentibus repetitis: *Vox clamantis in solitudine: Rectas facite, etc.* Prætermiserunt, post Septuaginta duos, evangelistæ, *in solitudine*; non prætermisissent fortassis, nisi eundem in sensum præcessisset, atque ex præcedentibus intelligendum relinqui potuisset.

PARATE VIAM DOMINI. Hoc est illud quod clamatur. Parate, promptam, paratam, atque expeditam reddi-

DOMINI, id est, expeditam reddite, omnia tollendo impedimenta, ne quod adventum ejus impedit. RECTAS FACITE SEMITAS EJUS, viarum scilicet obliquitates et asperitates ad rectitudinem, æqualitatemque redigendo, ut regibus adventantibus fieri solet. Est enim continua metaphora, ab humano more sumpta, quo sicut paratur regibus via, auferendo salus et impedimenta, et ornando tapetibus; ita Christo paranda dicitur, tollendo veteris vite peccata ac vitia, et novæ vite virtutibus absque hyperis animi imbundo. Eo enim tendit tota prædicatio Joannis: Penitentiam agite, et facite fructus dignos penitentiae, tanquam quibus paratur via Christo venienti. Quod et non solum voce, sed et factis, totaque vite compositione prædicaret, ut verum Christi præconem dicit.

te. Alii: *Réparez*; alii: *Complanate*, omnia in eundem sensum.

VERS. 5. — OMNIS VALLIS. Explicans vox clamantis, qui paranda et recta reddenda sit via adventanti Christo Domino, perseverat in similitudine, acceptà ab e consuetudine, quæ regi urbem aliquam suam primum ingressuro paratur à civibus via; quod quidem fit vallibus collibusque reliquo solo æqualis, et vià recta ac facili reddita.

IMPLEBITUR, impletur, futurum pro imperativo, quod Hebræis est familiare. Impletur, scilicet terra, ita ut fiat recte viæ æqualis. Nam vallibus repletis et collibus montibusque recisis, viæ ad æqualitatem reducitur. Sensus est, peccatorum pondere depressi ac pusillanimes omnes accipiant animum, erecti dicat elevationis accipiende.

HUMILIABITUR, humilietur, deprimatur, ita ut non excedat reliquam viam altitudine. Superbi ac tumidi, sapientiae, justitiæ aut potentiae opinione, ponant animos, demittant cervicem, nec se præferant cæteris, agnoscentes variis se peccatis obnoxios, ad quæ auferenda opus habeant non minùs quam ceteri Redemptore.

ET ERUNT, id est, sint seu fiant.

PRAVA, distorta, *τὰ κελὰ*, obliqua, curva, scilicet viarum.

IN DIRECTA, in rectam, scilicet, viam, id est, fiant viæ rectæ. Hebraismus, qualis ille: *Erunt duo in carne unâ*, Matth. 19, v. 3. Vivendi mores pravi mutantur in bonos et rectæ rationi legique Dei consentaneos.

ET ASPERA, et asperæ, scilicet viæ, id est, sententiæ aut petriose.

PLANAS, fiant viæ planæ, leves, faciles. Iracundi cæterique incommodis hæcenus præditi moribus, fiant tractabiles, faciles, æqui, mansueti. Quæmadmodum viæ propter res quatuor incommode sunt, propter, vel descensus, vel ascensus, vel obliquitates, vel asperitates: ita similes omnem vitiorum deformitatem auferendam, et contrarium virtutis studium amplectendum monet, quò et expeditius sit Domini adventus, et gratus acceptusque declaratur. Hoc autem to-

VERS. 5. — OMNIS VALLIS IMPLEBITUR. Prophetia est ex Isaiâ sumpta, per quam metaphorica locutione à consuetudine regum derivatâ significat Christo, tanquam regi venturo, omnia itinera esse paranda, et rectas faciendas vias, id est, æquandas seu complanandas, per quas transiturus est. Modus autem parandi regibus viam est ut vallibus et collibus complanatis tota viæ æqua et recta fiat. Hoc est ergo quod hic dicit, futuris utens pro imperativis. Hebraico more: *Omnis vallis implebitur*, id est impletur, et *omnis mons et collis humiliabitur*, id est humilietur seu deprimatur: *Et erunt prava in directa*, id est, viæ distortæ seu curvæ sint ac fiant rectæ: *et asperæ*, id est, asperæ viæ, propter sentes aut petras aut offendentia atque inæqualitatem, fiant in vias planas, quæ metaphorâ significatur, omnem pusillanimitatem ac desperationem animi in spem divinæ gratiæ et virtutis erigendam, omnemque superbiem esse deprimendam; omnem pravitatem et asperitatem viæ in mores rectos seu rationi consentaneos, tractabiles et mansuetos esse mutantam.

tum comprehenditur illis verbis prædicantis Joannis: *Penitentiam agite.*

VERS. 6. — ET, pro, enim. Nam his verbis continetur ratio, quare præparanda sint his modis viæ.

VIDEBIT MOX OMNIS CARO, omnis homo, ipsis suis oculis carnis, SALTARE, salutem, Dei, Christum à Deo missum, salutis auctorem, salvatorem mundi, quem scilicet quicumque cum fructu salutis videre volet, et dignè excipere, ut debet, necessum est ut ejus viæ moresque sint hæc ratione preparati. Hujus loco propheta habet: *Et revelabitur gloria Domini, et videbit omnis caro pariter, quod os Domini locutum est*, quod in eundem sensum sic est intelligendum: mox enim aderi omnium oculis conspicuus Christus Dei gloria et hominum salus, nec erit homo mortalis qui eum videre nequeat, eò quò os Domini, quod menti ac fallere necesse, id promiserit. Hoc est illud quod Joannes prædicat alterâ sua concionis parte: *Appropinquavit enim regnum caelorum*, sive Christus Rex auctorque regni caelorum.

VERS. 7. — ENGO; continuativum orationis est.

AD TURBAS, notans præcipuè turbis permixtos Pharisæos et Sadducæos, quos Matthæus nominat.

QUE EXIBANT, quæ è suis singulæ locis profectæ veniebant ad ipsum, Deo suggerente factis victos accedere, magis ut populo suo piam pietatis studium venditarent, quam ut se sincerè penitentia Deo probarent, quâ non credebant sibi opus esse, inflati arroganter justitiæ quam præ se ferebant imagine.

UT BAPTIZARENTUR. Baptizæ, seu βαπτίζω, quod Græco sermone dicitur, pro eo quod Latino tingere seu immergere, Christiana schola appropriativè sacræ illi actioni lavandi, quam Joannes prior usurpavit, Christus à se perfectam in sacramentum regenerationis Ecclesie suæ reliquit. Syrus utitur voce *hamad*. Sic vium fuerat divinæ sapientiæ, ut Joannes veteris novique Testamenti sacratissimus limes, baptismi signo præluderet evangelicæ gratiæ jam adventanti; primum ut per hujusmodi penitentiae professionem homines ad Christum expiendum pararet. Indebant enim exteriori illa lotionem quam subibant, se

VERS. 6. — ET VIDEBIT, pro quâ videbit, modo loquendi Hebræis satis familiaris. Datur enim ratio parandi vias, quæ scilicet videbit omnis CARO SALTARE. Dei, id est, omnis homo corporeis oculis conspiciet Christum salutis mundi auctorem à Deo missum; quem quisquis cum fructu videre et excipere volet, ei viæ suæ more is ratione æquandi et parandi sunt. Hæc per versum 5 paulò latius declaratur prima pars prædicationis Joannis, quam alii evangelistæ ponunt, scilicet: *Penitentiam agite*; versus vero 6, pars altera: *Appropinquavit regnum caelorum.*

VERS. 7. — GENIUM VIBERARUM. Vipera serpentum nocentissima est, ut ex Act. 23 liquet, de cuius naturâ multi multa philosophantur. Plinius, lib. 10, c. 62; Aristot., lib. 5, c. 10. Hist. animal., miscet et fabulosa quædam; Ambros., l. 5 in Hexaem., c. 7, ex Basil., hom. 17 in Hexaem. Unde alii respiciunt ad invidiam, et calliditatem, ut August. et Gregor.; alii ad animum homicidam, eò quòd vipera fortis matres suas, uterum perumpendo, occidat, ut faciunt mali doctores, maximè hæretici. Generaliter itaque *genimina viperarum* vocat Hieron. in c. 50

fidem habere Joannis præconio, et profitebantur vitæ expurgationem per penitentiam, quæ, ut aqua corporis sordes abluat, animi ipsa mores corrigat. Deinde ut hoc suo baptismo assuefaceret populum ad baptismum Christi, quamquam non usque adeo difficile erat eum Judæos adducere, ut baptizari se sincerent, cum tum ex Legis præscripto, tum ex Phariseorum instituto, frequentibus baptismatis et lotionibus essent assueti. Ad hæc ut Christus manifestaretur commodè hujuscemodi baptismi occasione (Joan. 4, v. 15). Postremò ut à Joanne baptizatus inter cæteros Christus baptismum consecraret.

GENIUNA. Aliàs vertit, *progenies*.

VIPERARUM. Non patriarcharum, non prophetarum (exceat, illis primis verbis, vanam gloriationem de majoribus, quæ mirum in modum sibi placebant), sed viperarum; q. d.: Malorum parentum deteriores filii, quibus veluti innata est tractaque à parentibus malitia. Viperæ serpentis genus est nocentissimum, maximèque venenosum, mortem levi attacku incurabiliter inferens (Act. 28, v. 4), cui rectè conferuntur ii quorum unum studium est, optimos quosque perdere, calumniosis præsertim moribus; quales fuerant istorum patres, qui ut propheta occiderant, ita isti referentur patrum ingenium; infra 25, v. 51, 52, 55. Acrioribus verbis Joannes horum mordet conscientias, nihil flexus honore quo ab ipsis afficitur, quò magis ad penitentiam commoveatur libertate arguentis, homines superbi alioqui, qui fisci hypocritis sue, Deo et hominibus illudere volunt. Quà re ostendit Baptista, se nemini blandiri, neminem palpare, sed omnium absque personarum acceptione, vitia paratum, pro eo quod erat ipsi injunctum officio, fortiter redargere.

QUIS OSTENDIT. Præteritum est quod in Math. veritè, *demonstravit*. Sensus est: Quis monstrasse, quis persuasisset vobis potuit, ut fugeretur, ut huc cum cæteris hominum ordinibus conflueretis, et accepto à me baptismo, veram sinceramque penitentiam, quæ Dei evitatur peccatis imminens ira, testarentini, cum vipers potius quam homines sitis? Admirantis est, q. d.: Non facile crederim aliquid vos eò adduxisse potuisse. Sententia est: Persuadere mihi facile non possum (quis enim eò vos adduxisset, qui neminem vobis ipsis præferat, à quo salutis consilium vobis putetis accipiendum?) haud factæ penitentiae gratià huc vos

Isaia pessimorum parentum pessimos filios, homicidarum scilicet homicidas, invidorum invidos. Non enim est hæc læsa à penitentia prudentia petita, ut pavit Ambros., lib. 2 in Lucam, sed gravissima est increpato. **QUIS OSTENDIT VOBIS, etc.** id est: Quomodo fieri potest, cum vipers potius quam homines sitis, iustorumque persecutores, et iustitie simulatores, ut aliquis vobis monstraverit, seu persuaserit, ad remedium à penis æternis, quas vel non creditis, vel iustitie presumptione non timetis, huc esse vobis recurrendum? Admirantis enim verba sunt rei novitatem ac difficultatem. Sed si tamen vero penitentiae dolore tacti sitis.

VERBIS. — FACITE FRUCTUS DIGNOS POENITENTIE. seu *penitentia*, hoc est, qui decet veram penitentiam, seu animi respicientiam. Fructus illi sunt peccatorum detestatio, lacrymæ ex corde expressæ, af-

advenisse, quorum adeo est inveterata iniquitate malitia; neque in animum inducere, curæ vobis esse ut futuram Dei iram effugatis. Cum enim eam, vel non credatis, vel, præ eà quæ vobis ipsi placetis, præsumptuosâ iustitiæ persuasionem, non timeatis (hoc enim Phariseorum, illud Sadduceorum erat), quis illius vobis terrorem incussisset?

A VENTURA IRA, ab eà quæ futura est ira, à futuri seculi ira, ab eà, quæ certò brevi expectanda est, æternâ Dei adversus scelera ultione. Quis permovisset vos potuit ut rationem quæretis penitentiam placandam Deum (nam illud est Dei iram fugere) meditantem vobis æternas pœnas? Ultio Dei, Dei ira vocatur, non quòd Deus ira ut quibuscumque passionibus moveatur, sed appellatione à nobis sumpta, qui ferè irascimur, dum sumimus vindictam; quam Deus, eà quæ semper fruitur animi constantiâ exercet. Intelligit autem Joannes, æternam gehennæ supplicium, quæ nulla est gravior Dei ultio. Joannes enim, ut regni cælorum, ita et gehennæ, æternorum bonorum ac malorum, primus præco existit: quæ deinde per Christum longè latèque promulgata sunt. « Considera, » inquit Chrysostomus, quemadmodum illos ab ipsis omnino principiis aeternis reddere de gehennâ scilicet inferendo sermonem. Non enim aliquid usitatum locutus est: Quis vobis demonstravit bella vitare, et irruentes fugere impetus barbarorum, captivitates, pestilentias, fames? Sed aliud quoddam supplicium comminatur, quod nunquam certè illis fuerat ante manifestum. » Hæc Chrysostomus.

VERBIS. — FACITE ERGO. Sensus est: Si quis tamen vobis persuasisset id potuit, et verè anteactæ vitæ penitentia Dei iram effugere nitimini; ut qui cæteris similiter huc advenit et penitentiae baptismum à me flagitatis: cum hic factis non agatur, *facite*, etc. Quamvis novisset eorum hypocritam, et penitentiam ab ipsis fingi, non agi, dissimulat tamen se eà de re esse certum; et tanquam aliquæ de ipsis spei scintilla concepta, pergit eos adhortari ad meliorem frugem, si quid fortè proficiat, omnes interim alios presentes docens.

DIGNOS POENITENTIE, phrasis Græca pro, *dignos penitentia*, quod est, qui deceat penitentiam, sive penitentes. Edite fructus, quos dignum est penitentiam producere, quique factis ipsis declarent verè vos ad-

fectum malorum, morumque correctio, et inprimis virtutum studia peccatis contraria, ut Greg., Homil. 20 in Evang. Et **NE COEPERTIS DICERE,** id est: Nolite cogitare a stultâ istâ cogitatione ac fiducia vos seducere: **PATEREM HABEMUS ABRAHAM;** id est, ut Joan. 8, dicunt, v. 52: *Semen Abraham sumus;* et v. 59: *Pater noster Abraham est;* cui scilicet à Deo promissio facta est, et hæreditas salutis illi danda; quæ enim afferatur velint causa securitatis contra venturam iram, cum Deus non frangat fidem suam. Errant, eò quòd de carnalibus filijs huc intelligenter, cum filii Abrahæ tant imitatioe fidei contra cupisimò cogitationes etiam agi Apost. ad Rom. 9, v. 6 et sequentibus. **DICO ENIM VOBIS QUIA POTENS EST DEUS DE LAPIDIBUS ISTIS,** quos coram cernitis, **SCISCITARE FELIOS;** sicut olim Adamum ex terrâ, Evam ex ejus latere, Isaac ex mortuis corporibus Abrahæ et Saræ,

missorum peccatorum penitentia duci: ejusmodi fructus sunt, mores correcti, et ea opera omnia quæ ab animo verè penitenti proficiuntur. Ita ferè D. Chrysostomus.

NE COEPERTIS, ITERUM DICERE; apud vos ipsos additur Græcè et Syriacè quemadmodum secundum Matthæum. Nolite apud vos ipsos sic cogitare et in hoc conquiescere; nolite inani hæc cogitatione, ita ut solitis, vobis ipsis imponere, illaque nixi resupini ac securi esse.

PATEREM HABEMUS ABRAHAM. *Pater noster Abraham est* (sic loquuntur Joan. 8, v. 59), *semen Abraham sumus* (sic ibidem v. 55), cui à Deo benedictionis promissio facta est (Gen. 22, v. 17, 18, et 26, v. 5); quare, cum promissa nobis sit hæreditas salutis, malè perire aut à Deo descri non possumus: non enim est injustus Deus, ut, deserens populum suum, fidem frangat; neque id amico Abrahæ possit. Mirum in modum placebat sibi hoc hominum genus, fidebatque in majorum suorum virtutibus; idque desideres eos atque ignavos reddebat ne penitentia studium amplecterentur. Quæ quidem in re his errabant, semel, quòd singulos omnes Abrahæ filios salvandos putarent, aut seipsos ut minimam tanquam præ vulgo eximios; semel, quòd Abrahæ cognationem ex carne magis quam ex spiritu, ex genere magis quam ex virtute æstimarent, salutem sibi promittentes, non tam ex imitatione operum Abrahæ, quam ex eà quam ab Abraham traherent origine. Quocirca Joannes fiduciam hæc vanam inprimis reprimit; non quò prohibeat eos sese ex illis sanctis genitos confiteri; sed quò prohibeat, ne, eà re freti, animæ suæ curam negligant.

DICO ENIM VOBIS. Nolite, inquam, hæc vanâ fiducia vos ipsos decipere; affirmo enim illud vobis, **QUONIAM POTENS EST DEUS,** quòd possit Deus, quippe omnipotens.

DE LAPIDIBUS ISTIS, ex lapidibus istis materialibus, quos coram cernitis. Nihil ita disiat à vitæ et ratione, ab humanâ naturâ, ac lapis. Usus est ergo in exemplum re omnium difficillimâ, ut doceret nihil Deo esse difficile.

SCISCITARE, excitare, producere.

ABRAHE, ipsi Abrahæ; dandi casus est. Potens est Deus vobis omnibus ad unum deletis, instaurare posteritatem ipsi Abrahæ ex lapidibus istis, quemadmo-

qui ratione sterilitatis, Isaia v. 4, comparantur petre, unde Judæi excisi sicut Abrahæ. Dalfius est, id est, quos Abrahæ promissit, ut is conferendo promissam benedictionem, liberet fidem suam vobis perentibus. Verisimile tamen est alij siml ad vocationem gentium, quæ dura erat instar lapidum, et colendo lapides lapidibus facte erant similes; sic enim intellexerunt magno consensu veteres, Hier.; Ambr.; Theoph., in hunc locum, post Iren., hom. 6 in Eod., et 4 in Jerem.

VERBIS. — JAM ENIM SECURUS. Securim intelligit Hieron. predicationem evangelicam, Gregor. Christum, qui constet ex humanitate, velut manubrio; divinitate, ut ferro. Sed cum tota oratio sit tropicâ, totus potius contextus intendendus est, quam singula

dum formavit Adam ex terrâ, Evam ex Adæ latere, Isaac ex mortuâ vitâ Saræ. Potens est Deus, vobis perditis, mutare lapides istos in homines, simul et in filios Abrahæ, tales quales requirit Abrahæ facta promissa; q. d.: Non existimetis, desideratum Deum posteritatem Abrahæ, cui promissam benedictionem persolvat, si vos perieritis; imò illud habete certum, si vos degeneres ab Abrahæ moribus deseriscatis, ac proinde male pereatis, quemadmodum rerum consequentia exigit, nec supersint homines alij, Deum, ut suam liberet fidem, vel lapides in homines transmutaturum, ejusmodi, qui Abrahæ opera secuti, itaque ad cognationem ejus adducti, promissionum benedictione fruuntur. Non enim carni et sanguini alligatum est divinum promissum, sed fidei et obedientiæ; è fidei sinceritate, non è carnis affinitate, Abrahæ filii censentur. Nam et Isaac, non tam carnis quam Dei virtute, Abrahæ filius fuit, ex Saræ utero, instar lapidis sterili, adversus naturæ cursum modumque genitus. Sed cum multi superfluti sint homines, vobis Judæis ob impietatem perditis, si in eâ perseverat, non ad corporeos lapides recurrit Deus, sed ad eas quas Deo ut vobis abominationi esse putatis, gentes, lapidibus tamen ob cultum saxorum non absimiles, exque illis, magno vestro dedecore, Abrahæ assumet et efformabit filios. Ad hæc omnia respexisse Joannes videtur, quibus eadem est doctrina quæ Pauli ad Romanos, eòdè non qui filii carnis, si sunt promissionis hæredes, sed ii qui sectantur vestigia fidei et obedientie patris Abrahæ, etiamsi carne quam maximè sint alieni. Tantò enim potior est Deo cogitatio virtutis quam carnis, quanto anima carne prestantior est. Disertè itaque monet Judæos, quòd, quicumque Deo non credunt aut non obediunt, à cognatione Abrahæ excidentur, nec promissæ benedictionis hæreditate poterunt, et, etiamsi carne quam propinquissimi sint, pro alienigenis habebuntur. *Non enim* (Hilarii sunt verba) *successio carnis queritur, sed fidei hæreditas; dignitasque originis in operum consistit exemplis, et prospera gloria fidei imitatione retnetur.*

VERBIS. 9. — JAM ENIM SECURUS, jam autem et securus. Non sine epitas legitur conjuncto *et*; porro, sive enim, quod Latine est, *legas, sive autem, quod Græcè, parum refert.* Uno excluso, quod desideres eos reddere poterat ne penitentia darent operam, vitamque partes. Itaque excludit alterum emendationis impedimentum, spem scilicet differendi supplicii. Jam enim securus posita est, non ad ramos, ut superflua decidendo levius castigetur, sed ad ipsam radicem arborum, ut funditus excidentur et pereant. Significat enim jam imminere cervicibus extremum et irreparabile exitum, non solum Judæis inferendum per Titum et Vespasianum, ut vel per translationem Evangelij ad gentes, ut quidem intelligunt, sed etiam singulis hominibus indiligendum per æternam damnationem. Hoc enim est, quod sequitur. **EMO ERGO ARBOR,** seu homo, etiamsi nepos aut filius carnalis fuerit Abrahæ, si sterilibus honorum operum, excidetur, jamjam ex hæc vitâ, scilicet per mortem. **ET IN IGNEM MITTETUR INEXTINGIBILEM,** seu supplicij æterni. Dicitur hoc jam post adventum Christi fieri magis, quam ante;

emendarent, de majoribus nempe fiducia; excludit et alterum, spem differendæ in longum tempus iræ Dei. Est, inquit, et aliud quod urget. *Jam*, quod non habentis.

RADICES. Singulare pro plurali radices, nisi collectivè accipias *arborum*, pro uniuersusque arboris. Reddit ad prosequendam metaphoram ab arborum fructibus mox desumptam v. 8.

ARBORUM, singularium omnium, quarum multe diu tolerant inire, Deo fructum longanimitè expectante. Exemplum Luc. 13, v. 7.

POSITA EST, *facet*, admota est. Non admoenda, sed jam admota est, non ramis, non trunco (quo modo nonnumquam, spe conceptâ, subuenitur arborum vitis), sed radici, id quod periculi extremi imminentis excidii iudicium est, ut radicibus scilicet excindantur. Haec enim, ait, diuinitas bonitatis, patientiæ ac longanimitatis Dei in homines effuse fuerunt, si fortè ad penitentiam adducerentur; nunc, cum adest is quo maior mitti non potest, et post quem non est alius expectandus, rigor iustitiæ Dei nihil ultra dilaturæ præsto est, vibratque expeditum gladium in hominum cervicibus; ut omnem qui non facit fructum bonum excidat, etc.

OMNIS ERGO ARBOR. Uno contextu dicere poterat: Ut omnem arborem, quæ non facit fructum bonum, excidat (sc. securis), eaque in ignem projiciatur. *Omnis ergo arbor.* Quocirca omnis arbor, id est, omnis homo, quisvis sine discrimine. Neminem, neque sapientiam, neque diuinitatem, neque generis nobilitatem, liberabunt: quisquis fuerit, etiamsi ipseus Abraham nepos, et mille, à quibus genus ducat, patriarchas enumeret. Frequenter homo arbori comparatur, cum in Evangelis, tum in Psalmis, justus fertilis, impius sterilis aut agrestis; sed in quâ ipsa situm sit, sive fecundam esse honorum fructuum suo bono, sive sterilem aut putrum vel agrestium feracem suo malo; quantum ad hoc per se ipsa sufficit, ad illud opus habeat gratiæ auxilio, quam Evangelium promittit.

NON FACIENS, non ferens. Non dicit: *Quæ non facit*; non enim fecisse sufficit, continuo perseveranterque operandum est: nec ait: *Quæ non faciet*, sed urget præsens tempus: *Quæ non facit*, jam statim; mox enim necesse est faciat, nisi imminente securis icem subire libeat. Non enim hic, ut in arbore naturali, longum tempus fructus desiderat quo provenire possit; solâ voluntate res peracta est; velle sufficit, statimque arbor erumpit in germina.

FRUCTUM BONUM. Fructum dignum penitentia, dignum regno cælorum. Non dicit: *Quæ facit fructum malum*; nec enim satis est non facere fructum malum, si nullum facias. Satis est mali, nil fecisse boni.

EXCIDETUR, suppl., *jamjam*; quare Græcè legitur

quia nunc palam coepit in toto mundo prædicari. Scriptura autem phrasi res tunc fieri dicitur, cum palam innotescit. Hæc autem ignorantia et infirmitas magis veniam, supplicique diminutionem ac dilationem merebantur.

VERS. 10. — Itaque cum magna verborum acri-

presenti tempore exciditur. Abusus enim temporis presentis loco futuri, facit ad emphasis periculi proximè instantis, velut admotâ radicibus securi jamjam futurum sit ut funditis excidatur arbor. Tam autem exciditur, dum è terrâ per mortem, sine omni salutis reparationisque spe, tollitur. Porrò justus, dum per mortem è terrâ auferatur, non exciditur utique, sed in uberius solum transferitur.

ET IN IGNUM MITTETUR, et in ignem jacitur; mox à morte in ignem abjicitur gehenna, eum quem vocat inextinguibilem: ut solet excisa sterilis arbor in ignem injei, nulli alii apta usui quam ut sit ignis nutrimentum. Jam nunc, inquit, urget extremum discrimen, in acie novacula: res omnis sita est, nihil medium, nulla est mora. Mox, aut agenda est penitentia, aut occupante morte subeundum supplicium æternum. Adest præsens salus iis quos seclerum aeternum poenitentia: adest poena præsens et exitium inevitabile præfactis. Porrò et ante Christi adventum, manebat eos qui in peccatis perseveraturi erant certa mors: instabat etiam suo modo (nam quæ vita longa censenda sit, quam maneat tam diu exitus?), sed à Christi adventu deinceps, prorsus instat, quia, aut non differt vindictam offensus Deus, aut si differat, nullo certè id modo merentur præfacti animi eorum quos Evangelii prædicatio non revocat. Antea plerumque differat vindictam Deus, et certè id merebatur hominem eum ignorantia, tum infirmitas; jam verò ubi evangelica et doctrina et gratia affulget, nulla excusatio est. Similiter et ante Christi adventum, deturdebantur impij mox à morte in gehennam: cæterùm à Christi adventu, coepit ea res longè latèque prædicari, et publicitatis nota fieri, quæ prius fuerat aut incognita aut dubijs duntaxat Phariseorum Sadduceorumque sententiis ventilata (familiari autem Scripturæ tropo, res tunc fieri dicitur, quando innotescit) et gehennæ poena, ob Evangelii contemptum, gravior indigi, quæ antè inflata fuerat minis gravis, cum error et ignorantia nonnihil veniæ mererentur. Coepit etiam à Christi adventu, eum quo unâ orta est hora novissima, et œcumenicè iudicij dies appropinquare, quo omnes simul peccatores, nullo relicto, radicibus extirpabuntur, et cruciatibus mancipabuntur æternis.

VERS. 10. — Et, pro itaque.

TURBÆ. Turbas increpaverat, supra v. 7; turbæ respondentes interrogant. Sed cum in turbâ Phariseos et Sadduceos præcipuè nolasset, solæ turbæ, id est, plebecula simplex, rude vulgus, commotum Joannis prædicatione, et sevâ minaciore oratione percussum, interrogat: nam illi, cum per se sapere sibi viderentur, spreverunt consilium Dei, quod dicitur infra, 7, v. 30.

QUI ERGO FACIENS? Facere debemus, ut scilicet,

monit ex totâ turbâ præcipuè Phariseos perstrinxisset, solæ turbæ, id est, plebs simplicior ejus oratione commota interrogavit:

QUI ERGO FACIENS, ad ferendos scilicet fructus dignos penitentia? Qui respondit:

quod mones, faciamus fructus dignos penitentia, et excidium evadamus? Promptos se exhibent ad exequendum quod oportet, si fuerit ignorantia eorum instructa.

VERS. 11. — DICEBAT, dicit.

DET, tradat, impertiat, communiqueet, scilicet, alteram.

NON HABENTI, indigenti. Est autem species pro genere posita, cum *tunicam* dicit pro vestimento; et numerus certus pro incerto, cum *duas* dicit pro superfluis, seu plures quam necesse sit; nam potest unâ tunica sufficere. Sensus est ut qui habet vestimenta superflua, plura quam ipsi sit opus, partiatur ea cum illo cui desunt necessaria vestimenta.

ET QUI HABET ESCAS, id est, cibum superfluum, SIMILITER FACIAT. Det non habenti, esurienti seu indigenti. His porrò duobus corporalibus misericordiae charitatisque operibus, quorum unum tangit victum, alterum vestitum (quæ prima ac præcipua, necessaria maxime et communia sunt, inter ea quibus juxta corpus indigemus hæc in mortali vita) intelligens Joannes omnia misericordiae charitatisque opera, monet ut erga proximos benefici, succurramus eorum indigentia ubi possumus. *Turbis*, inquit Euthymius, ut *mutuâ benevolentia se invicem complectantur, multis operibus se mutuò sublevant, injungit.* Duabus autem partibus obligationem elemosynæ dandæ prælini, abundantia divitiis, si plus habeat quam sit ipsi necesse, et inopiâ pauperis, si tuendæ vitæ necessaria ei desint, q. d.: Videte quibus vitæ subsidiis quæ vobis affluunt indigent proximis, ut vestra copia, eorum egestati succurrat; et quisquis sit, citra delectum, sive amicus, sive inimicus, sive referre gratiam possit, sive non possit, modo tuâ indigent ope, subveni illi, pro modo facultatis tuæ. Vult Joannes, ut alibi Christus, ut erga quosvis benefici ac liberales simus, gaudeamus omnibus benefacere, benè de omnibus mereri, proximorum nobis benevolentiam officijs conciliare, nec sit quidquam nobis fraternâ charitate prius, præ quâ, et opes, et operam, quantumvis molestam, nihil faciamus: Porrò, quando, pro fratrum necessitate, præceptis hæc habeant vim; quando, pro fratrum utilitate, consilii; denique quando nec locum quidem habeant, una virtutum magistra prudentia discernit. Nam, ut ait Ambrosius: *Misericordiam tamen ipsius, pro possibilitate conditionis humanæ mensura servatur, ut non sibi unusquisque totum eripiat, sed quod habet cum paupere partiatur.* Similis est admonitio Apostoli, 2 Cor. 8, v. 14. Memorat autem sola opera misericordiae Joan-

VERS. 11. — QUI HABET DUS TUNICAS, id est vestimenta superflua, seu plura, quam ipsi opus fuerit: ponitur enim numerus certus pro incerto, et species pro genere. Nam fieri potest, ut etiam pluribus quam duobus vestimentis opus habeat, ad tutandam vitam, nec tamen juxta præceptum Joannis danda sit pauperi. In binario igitur superfluitas notatur. **DET NON HABENTI, id est, indigenti, sive unam habeat, sive non.** Itaque obligationem dandæ elemosynæ ex duobus prælini partibus; ex superfluitate divitiis, si plus habeat, quam ipsi sit necessarium, et ex inopiâ paupere-

nes, non quod sola censenda sint inter fructus penitentia dignos, aut sola ad excidium futuri seculi vitandum sufficient; sed quod, cum nollet rudem turbam multis semel onerare præceptis, sufficeret autem preparare ad perfectam Christi doctrinam excipientem, expresserit misericordiae ac charitatis officia, quæ ut naturalia homini (*quæcumque enim vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis, Matth. 7, v. 12*) ita nota sunt, et penè à quolibet præstari queunt; quibus denique misericordia et gratia Dei facile impetratur, ad remissionem peccatorum (*charitas enim operis multitudinem peccatorum, 1 Petr. 4, v. 8*) cæteraque, etiam regnum cælorum, assequenda. Christus ipse latius declaravit quæ via ducit ad vitam æternam; præsertim in Math. cap. 25, v. 35 et 37.

VERS. 12. — **VENERUNT AUTEM** sâlo tempore et **PUBLICANI,** etiam publicani; nam et turbæ venerant ut baptizarentur; sed publicani inter turbas non numerabantur, eò quod infames haberentur, et quasi segregati à populo Dei, quod manifestum est vel ex illo Math. 18, v. 17, ubi dicitur de excommunicato: *Sic tibi sicut ethnicus et publicanus.* Publicani dicti sunt à publico, quod bona publica significat, ut *religiosi Græcè à τὸς: vectigal: vectigalia enim aliquos populi Romani reditus, certo pretio redemptos, colligebant.* Judæus generis hominum erat invidiosum, non quod minus ipsam eorum per se damnabile esset (ita enim non injustè principes vectigalia indiciunt, si non injustè si qui principibus operam suam locant, à populo ea exigunt) sed, partim quod avari essent, rapaces, et crudelis præter modum, blattæ, tinea, excoriatores populi, nunc fraudè, nunc vi, plus etiâ extorquentes, quam à principibus præscriptum esset, modicis omnibus suum commodum procurantes ex publicis incommodis; partim, quod Judæi ferè eum essent, nullâ religionis habitu ratione, Romanis alienigenis adeò societate jungerentur, ut etiam operam suam illis locarent, idque ad fratrum tyrannicam oppressionem; quâ sine non, vectigalia se ex exigi, contendebant Judæi, liberos se judicantes, si sacerdotibus duntaxat decimas penderent. Has itaque ob causas, infames habeantur publicani in oia Judæa (ut inter Christianos feneratoros) et nec honoratorum civium loco, arceanturque à magistratibus, cum apud Romanos equestris essent dignitas. *Flos enim equitum Romanorum* (ait Cicero in Oratione pro Plancio) *ornamentum civitatis, firmamentum republicæ, publicanorum ordine continetur.* Romani isti,

ris, si vitæ tuendæ desint necessaria. **ET QUI HABET ESCAS, id est, superfluum cibum, SIMILITER FACIAT, det scilicet esurienti seu indigenti.** Itaque, ut notat Ansh., illa sortatur misericordiae mensura, ut non sibi unusquisque totum eripiat, sed quod habet cum paupere partiatur. Sub duobus autem operibus misericordiae, quorum unum tangit vestitum, alterum victum, tanquam maxime necessariis et communibus omnia misericordiae opera comprehendit, ut videlicet succurramus proximorum indigentia: de superfluo. Et quidem in turbis dat præceptum omni-

conductis à fisco vectigalibus, abibant in provinciis eas quarum vectigalia conducerant; atque ex iis eligebant indigenas, quos eadem muneris ascriberent, vel locantes eis uterisque singulis vectigalium partem, vel solam eorum conducerentes operam ad collectionem. Atque hujusmodi fuerunt publicani illi, quorum passim meminit Evangelium, Judæi, inquam, adsciti à nobilibus Romanis, illis qui Judææ vectigalia à fisco redemerant. Ii propriè domini seu principes publicanorum; illi scicci aut famuli; omnes vulgò publicani vocabantur.

UT BAPTIZARENTUR à Joanne, prout baptizatos fuisse constat infra 7, v. 29.

MAGISTER, magistrum agnoscentes, et illum honorant, et se offerunt discipulos.

QUID FACIEMUS? Quid est nobis faciendum, ut doctrinæ tuæ satisficiamus, ut penitentiam agamus, et fructus penitentia dignos edamus? Malè sibi consilii de illaudatâ vitæ institutione, doceri petunt quomodò vitam emendent. Pharisei nihil sibi de vitæ integritate deesse putantes, nihil quaerunt; quam ob causam summus magister de ipsis postea pronuntiat: *Publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei*, Math. 21, v. 31.

VERS. 45. — DIXIT AD ILLOS. Non repellit eos à se, ut indignos quos alloquatur vir sanctus, rapinis infames: sic enim decebat præcursorem ejus, qui venerat peccatores salvos facere.

NIHIL AMPLIUS. Exigit quæ vocationis ipsorum sunt propria. Nam periti medici more, singulis opportuna præsidia salutariaque pharmaca præfinit, ait Euthymius.

QUAM QUOD CONSTITUTUM EST, scilicet ab imperatore aut magistratu, à regibus aut principibus qui populo præstant.

FACIATIS, in exactione vectigalium *πεποινηται* exigitur, et *facere* significat et *exigere*; huic loco convenit significatio exigendi; itaque *facere* quod *causâ* legitur per *exigere* est exponendum. Prohibet ergo publicanis, ne in vectigalium collectione, amplius quid exigant, ab iis qui vectigalia debent, quam præscriptum est à magistratu. Hinc colligimus, munus publicanorum non fuisse per se illicitum, tametsi Judæis exosum. *Non enim dixit, nihil exigitis, ait auctor sermonis tertii in Appendice sermonum D. Augustini de Diversis; sed nihil amplius exigitis; moderatè præcipit, ut et iniquitas locum non habeat, et constitutum habeat vectigal effectum.* Justum enim est habendum vectigal à legitimo principe indictum; nec peccant qui illud exigunt et colligunt, sed peccatores sunt qui illud augent, qui ad suum lucrum ex-

bis commune beneficiendi: in publicanis verò et militibus propria ipsorum vitia prohibet. Publicanis enim dicebat:

VERS. 45. — NIHIL AMPLIUS QUAM QUOD CONSTITUTUM EST VOBIS, à principe vel magistratu, FACIATIS, id est, exigatis: hoc enim propriè significat verbum Græcum ut commentatores Græci exponunt. Itaque per-

torquent amplius quam princeps determinaverit. Id familiare est vitium publicanis: à quo Joannes eos absterret. Et quantum non satis id esset, si ab hujusmodi iniquâ exactione, que solutum vectigalis excederet, sibi temperarent; hoc motum tamen primò ipsis præscripsisse contentus est, ne plura requirens nihil obtineret, ratus si hoc obtineret, ut illud quo maximè laborabant vitii emendaret, faciliè profecturos ad detestationem et solidam emendationem totius vitæ antea, virtutemque ac signanter misericordiam, quam turbis commendaverat, exercitationem: que omnia ad penitentiam à Joanne prædicatam requirebantur.

VERS. 14. — ET, pro, etiam.

MILITES, militantes, participium loco nominis. Milites autem, Judæi haud dubium (nihil enim hæc ad ethnicos, à Dei cognitione alienos) qui et ipsi Romano imperatori militare potuerunt, multoque magis suæ gentis principibus, qualis fuit Herodes tetrarcha Galilææ, de cujus in Aretham Arabiæ regem bello circa hoc tempus gesto, legere licet Josephum, lib. 18 Antiq. capite 7. Publicanorum exemplo simul et Joannis concione excitati milites, dum quavis hominum genus, et licentiæ ferox atque insolens, offerunt se Joanni baptizandos, et quaerunt doceri etiam ipsi, qui vitia ipsis sit instituenda et penitentia inveniunda, nihil melius sibi de se consilii quam publicani.

NEMINEM CONCIUTIATIS, nemini vim faciatis, neminem malè tractetis, nemini per vim et metum extorqueatis pecuniam aliavæ res; nemini, civium scilicet vel provincialium, aut eorum qui non sunt declarati hostes à principe cui militatis. Nam adversus hostes vi agere possunt milites, idcirco enim gladius ipsis datus est; sed qui adversus hostes datus est, non est adversus cives et amicos exercendus. Caeterum quia gladius armaque ipsis semper ad manum sunt, non se contenti plerique; quin et adversus amicos eis abutuntur, et inermes agricolas, aliosque imbecilliores, sui regis subditos, vi opprimant et explent, cum possunt.

NEQUE CALUMNIAM FACIATIS, neque calumniemini, id est, falsis accusationibus ac delationibus circumveniat: nam plerumque *καταγγελλειν* est falsò deferre, et crimen datâ operâ impingere, quo nonnihil emolumentum extorqueatur à reo. Alterum vitium militibus familiare, ut falsò deferant et accusent hos illos, tanquam fautores hostium, insidiatores, etc., quò ex innocenter reorum bonis munera referant. Prohibet ergo, ne ab eis calumniando prædium requirant, quibus militando prodesse debuerant, ait Beda.

ET, pro sed.

STIPENDIIS, obsoniis. Obsonia sunt condimenta ciborum; hæc pro stipendiis militibus usurpatur, eò mittit exigi vectigalia, sed vetat excedi principis constitutionem. Militibus autem dixit, Judæis scilicet, sive Herodi sive Romano imperatori militantibus; nam et hoc Judæis licitum erat.

VERS. 14. — NEMINEM CONCIUTIATIS, id est, neminem malè tractetis vi metuque aliqui extorqueundo; NEQUE CALUMNIAM FACIATIS, falsa crimina impingendo

quò militibus, non pecunia solum, verum etiam cibaria pro militie pretio, aliquando solvantur, præsertim in castris agentibus. Gregorius Nazianzenus in *Catenâ citatus: Stipendium appellat*, inquit, *imperiales provisionem, et deputata per legem dignitatis munera.*

VESTRIS, vobis à rege decretis pro labore militandi.

CONTENTI ESTOTE, ita scilicet ut aliena bona non invadatis neque concupiscatis. Quòd alios concutant milites, alios calumniantur, ex eo fit quòd non sint contenti stipendiis suis; contenti si forent, nec vi nec fraude, aliorum bona insectarentur. *Ita singulis generibus hominum, conveniens tribuit Baptistæ responsum*, quod ait Ambrosius. Observandum autem, quòd non prohibeat Baptistæ bellum gerere (nam quibus proprium stipendium sufficere debere præcipit, militare utique non prohibuit, inquit D. Augustinus, epistolâ 5) nec prohibet inhiare prædæ ex hostibus reportandæ, si pugnet viriliter, denique fortiter res gerentes non vetat adspirare ad ampliora stipendia; sed ita jubet contentos esse stipendiis publicis, nihil ut per vim aut fraudem ab iis extorqueant, pro quibus bellum geritur. Jam memoriâ repetendum est, plura præcipi militibus potuisse, sed Joannem ante omnia dicere voluisse id quod ad ipsos peculiariter spectat, quodque proprium est vocationis eorum; confusus, hoc primum si ab ipsis impetret, nimirum, ut ab isto, cui admodum erant addicti, vitio abstineant, faciliè reliquos penitentia fructus subsecuturos; ut è contra veritus, si semel omnia velit exigere, majora cum minoribus, nihil se obtenturum.

VERS. 15. — EXISTIMANTE, expectante, seu sperante, quo modo est et Syriacè: rei scilicet eventum; velut ex eventu judicaturus esset. Interpret legisse videtur *δωσόμενος*.

IN CORDIBUS EUS; nondùm id affirmabant, quòd nondùm vidisse se existimarent indubitata argumenta; sed ex rebus presentibus prasagebat ipsis animus hujusmodi aliquid. Tandem verò ita crevit opinio hæc et in ore versata est omnium, ut primores populi putarent legatis missis percontandum sibi ex Joanne esse, an Christum se ipse agnosceret. Joan. 1, v. 49.

NE FORTE, num forte, namnam, an vir ille virtutibus illis actionibusque insignis, esset Cæsar, Christus ille promissus. Hujusmodi opinione ducebatur populus, primum ex eo, quòd omnes etiam legisperiti, ex plurium prophetiarum adimplerione, judicarent adesse tempus promissi Messia, deinde ex admirandâ ac celebri Joannis navitate, insuper ex ejus vitâ sanctâ à communi hominum vitâ alienâ, denique ex eo quòd nova instituta preferret, nominatim quòd baptismum administraret. Intellexerunt enim ex Ezech. 36, v. 25, baptismi usum fore Messia tem-

tanquam insidiatoribus vel factoribus hostium, etc. ET CONTENTI ESTOTE STIPENDIIS VESTRIS; Græcè *οβσονιis*, quia cibaria sæpè militibus in stipendiâ partem solvi solent. Hæc ultinâ præcepti parte præcedit radi-

pore. Nam quòd Joannes erat ex tribu Levi, cogitabant eam tribum tribu Juda genericè David permixtam. Jesum autem, vel nondùm noverant, vel non tanti quanti Joannem faciebant, ut cujus, et nativitas haberetur communis, et patria contempnibilis, et educatio vilis, et vita vulgaris, et baptismus ex Joannis imitatione institutus. Et in hæc quodam cæcitate permanserunt, ita ut id quod in Joanne spòntè crederent, hoc nec tandem in Jesu, tantis signis ac virtutibus approbato, ipso etiam Joanne attestante, crederent.

VERS. 16. — RESPONDIT, hæc occasione locutus est.

JOANNES, certior factus opinionis istius popularis, vel à Spiritu sancto, vel à discipulis suis: nec enim sic corde rem versabat populus, quin ore aliquando proderet quid cor prasagiret. Non est gloriosus Joannes de eâ quam homines de ipso habebant opinione magnificè, nec appetivit honorem sibi non debitum.

Dicens omnibus, constanter apud omnes prædicans, libère et suam humilitatem agnosens et Christi dignitatem profertens publicè. Absoluta sanctissimi viri modestia, qui adeò non sibi vindicavit aliene laudis usuram, ut ultrâ delatam fortiter rejicerit; in hoc proficiente errore multitudinis, ut Jesu paucis adhuc noti dignitas gravi publicoque testimonio comprobaretur, atque eò graviore, quò opportunius ab illo reddidit, est, qui ipse Christus habebatur vel haberi poterat.

Eo quoniam, q. d.: Non est quòd Christum me esse existimetis, sive ex quavis aliâ re, sive ex eo quòd baptismum vobis administrem: nam ego quidem aquâ baptizo vos. Non refert quòd ego prior vos baptizem; nam ego non nisi aquâ baptizo. Ne ex baptismi novitate Christus haberetur, vitem docet esse baptismum suum comparatum baptismi Christi. *Ego, inquit, hujusmodi minoribus ad sublimiora preparans.*

AQUA, solâ nudâque aquâ, quæ ad renovandos animos nullius est efficacitas.

Vos, corpora vestra.

VENIT, tempus præsens; significatur Christus in viâ esse, atque adeò proximus. Ille, inquit, ante quem missus sum, viam illi paraturus, ille qui me sequitur, ut post me mundo mox exoriatur et manifestetur, mihi quæ iam munus prædicandi Evangelium regni succedat. Christum manifestè signat: disertè non Christum, sed Christi præcursorem se esse docet.

FORNORUM, qui valentior, potentior me viribus est: longè plura, longè alia potest quam ego: efficacitate celestis divinæque virtute præditus est quâ nequam quàm ego. Nihil ille meritè aquâ baptizare; nolit, id quod meum est, nudâ aquâ corpora tingere. Quid me admiramini? Ille, ut tempore et prædicationis ordine

cem concussionis et calumnie seu violentie et fraudis; nam idèò illis injuriarum generibus utuntur plerumque milites, quia non sunt contenti stipendiis suis.